Critical Studies in Texts and Programs of Human Sciences,
Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS)
Quarterly Journal, Vol. 25, No. 2, Summer 2025, 87-112
https://www.doi.org/10.30465/crtls.2025.50481.2892

Proposing the Concept of "Crisis Modernity" Based on the Critique and Interpretation of the Book *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*

Salman Sadeghizadeh*

Mokhtar Nouri**

Abstract

"Reflexive modernity" is a new concept that has important theoretical implications. This concept was first introduced in a work titled *"Reflexive Modernity: Politics, Tradition, and Aesthetics in the Modern Social Order"* by Anthony Giddens, Ulrich Beck, and Scott Lash. This article attempts to examine the hidden aspects of the new modernity through a critique and interpretation of the central idea of this work and to show how the positive idea of reflexive modernity can be a precursor to the emergence of a negative and crisis-ridden concept of modernity. This article is organized at three levels of description, analysis, and reflection: first, at the descriptive level, we introduce the main elements that constitute "reflexive modernity." Second, at the analytical level, we try to look at "between the lines," in Leo Strauss's terms, and reveal the hidden aspects of this idea. Here, we will show that in the conceptualizations made, there are always two competing scenarios: a positive and ideal scenario and a negative and anti-ideal scenario. The first scenario seems to be the overt and covert approach of this idea. Finally, as a reflection, we

* Assistant Professor of Political Sociology at IHCS, Tehran, Iran (Corresponding Author), S.sadeghizadeh@Ihcs.ac.ir

** Assistant Professor of Political Science at Razi university, Kermanshah, Iran,. Nouri.mokhtar63@gmail.com

Date received: 12/04/2025, Date of acceptance: 23/07/2025

will discuss the idea of “crisis-ridden modernity” and show how, in the shadow of the increasing strengthening of modernism, we are witnessing the increasing weakening of modernity.

Keywords: Reflexive Modernity, Institutional Reflexivity, Modernity, Modernism, Crisis-Ridden Modernity.

Extended Abstract

“Reflexive Modernization: Politics, Tradition, and Aesthetics in the Modern Social Order” is considered one of the most important scientific works on modernity, in which Anthony Giddens, Ulrich Beck, and Scott Lash, three of the world's most prominent sociologists, attempt to answer fundamental questions about modernity. They believe that today's modernity is fundamentally different from classical modernity and is different in nature and mechanism. Reflexive modernity is a new era; an era in which modern man pauses on the path of modernization and contemplates the fears and hopes ahead; he contemplates the victories and defeats of the past and resumes his path in a reflexive and revisionist manner. This work shows that in the new era, our understanding of politics, tradition, nature, and society has undergone major changes. In this work, a new theory of reflexive modernity is proposed. The authors of this book pursue two main goals by proposing this theory: first, to create a new orientation in sociology and second, to create an institutional counterpoint to postmodern theory. Therefore, it can be said that postmodernism relies on the deconstruction of modern social understanding, but reflexive modernity offers a reconstructive view. This theory, focusing on new social relations in the West, is also influenced by the theories of postindustrial society and postmaterialist society. With the end of the Cold War, the collapse of the so-called Eastern Bloc, the globalization of capitalism, and the advancement of technology, a new formation of the contemporary world order has emerged, and social life and the natural environment have undergone radical transformations and metamorphoses. In this new era, the concept of modernity has become more distant from its classical version. Although these authors have different opinions on various issues, the starting point of their discussion is the emergence of a new type of modernity, which they call "reflexive modernity." The central idea of their discussion is based on the transition in the modern. This means that the era of simple or classical modernity has ended and we are witnessing the beginning of the era of reflexive or late modernity. The concept of reflexive modernity is of great theoretical importance and evaluates contemporary

developments through the lens of developments in modernity. As we know, the emergence of classical modernity is considered a point of rupture from the static state of tradition and an end to the reproducing society. In fact, the emergence of the modern is accompanied by important “endings” and “beginnings,” and the fate of the modernity project can change the fate of social developments on a global scale. Reflexive modernity establishes a different relationship with tradition. In fact, if classical modernity identified itself in opposition to tradition, now reflexive modernity identifies itself not in opposition to tradition but in dialogue with it. The concept of “risk society” in Beck, the concept of “institutional rethinking” and “post-traditional society” in Giddens, and the concept of “community rethinking” and “reflexive traditionalization” in Scott Lash all refer to establishing an epistemological dialogue between tradition and modernity. Of course, it is worth remembering that Beck, Giddens, and Lash published their theory under the original title of “reflexive modernization,” but in the core and text of the theory, it can be easily seen that they are talking more than anything about a kind of ideal called “reflexive modernity.” The review of the aforementioned book is based on the methodology of text analysis and includes three stages of description, analysis and criticism. Based on this method, first the objective information of the work is transmitted, then we try to examine the structures and meanings, and finally, based on evidence-based judgment, we will analyze the hidden aspects in the authors' theory and based on that we will formulate the critical theory in the context of simple modernity. Based on what has been said, the type of this research is qualitative, its approach is critical, and its data collection method is based on library and documentary. In the following, after presenting the theoretical background, we first provide a comprehensive description of the concept of reflexive modernity, then analyze this concept, and finally, based on the analysis presented, we will criticize and propose the new concept of "crisis-ridden modernity". In concluding part, I should mention that the article has criticized and examined the idea of reflexive modernity at three levels and finally concluded that the book has misunderstandings about the nature and essence of the modernity, so the book mainly talks about modernism and wrongly affiliates the attributions of modernism to modernity. Modernity *per se* has nothing to do with the triumph of technology and capitalism directly. Modernity first and foremost has constructed on two main bases: human rationality or even wisdom and human rights. While Modernism is about conversion to “the modern”. This conversion takes many forms. In its most radical form, modernism can become an ideological conception of modernity that attempts to present the experience of Western modernization as the only path to modernization

and to extend it to the entire world, a conception that ultimately leads to imperialism. In its most moderate form, modernism is a tendency to realize the modern within the traditional contexts of collective life. Here, we see that modernism is more concerned with the outward practices of the modern. Rather than being an existential and essential process, it is a pragmatic and formalistic practice. The article, by proposing the concept of crisis-ridden modernity has attempted to reveal the hidden aspects of reflexive modernity. Under the concept of crisis-ridden modernity, it has been argued that the two main foundations of modernity have been undermined under the hegemony of modernism, and this has subjected modern individuality to an epistemological crisis. Reflexive modernity finds meaning in the shadow of a global super trend; a super trend that sociologists call "individualization." This super trend can take two completely different directions. On the one hand, it can lead to individualization and strengthen modernity. On the other hand, it can lead to de-individuation and subject modernity to an epistemological crisis.

Bibliography

Bauman, Z. (1991), *Modernity and Ambivalence,* Cambridge: Polity.

Beck, Ulrich (1992), *Risk Society: Towards a New Modernity*, London: Sage

Beck, Ulrich (1996), *The Reinvention of Politics, reflexive Modernity in the Global Social Order*, Cambridge: Polity Press.

Beck, Ulrich (2016), *Sociology of work: (The wonderful world of work in market-minded modernity)*, Ayat Nabati-Hassarlo and Saeed Sadeghi-Jagha (trans.), Tehran: Sociologists Publication, [In Persian].

Beck, Ulrich (2017), *Risk Society*, Reza Fazel and Mehdi Farhamandnejad (trans.), Tehran: Saless publication, [In Persian].

Beck, Ulrich (2023), *Reinventing Politics: Towards a Theory of reflexive Modernity; reflexive modernity: politics, tradition and aesthetics in the modern social order*, Salman Sadeghizadeh (trans.), Tehran: Saless publication, [In Persian].

Beck, Ulrich, Anthony Giddens, and Scott Lash (1402), *Reflexive modernity: politics, tradition and aesthetics in the modern social order*, Salman Sadeghizadeh (trans.), Tehran: Saless Publication, [In Persian].

Beck, Ulrich, Wolfgang Bonss, and Christoph Lau (2003), "The Theory of Reflexive Modernization: Problematic, Hypotheses and Research Programme", *Theory, Culture & Society*, vol. 20, no. 2, 1-33.

Berman, Marshall (1990), *The Experience of Modernity: Everything that is Hard and Solid Becomes Smoke and Goes Up in the Air*, Morad Farhadpour (trans.), Tehran: Tarh-No Publishing House, [In Persian].

Delanty, Gerard (2011), "Modernity", in: *The Concise Encyclopedia of Sociology*, George Ritzer and J. Michael Ryan (eds.), Chichester, England: Wiley-Blackwell.

Giddens, Anthony (1998), *Modernity and individuality*, Nasser Moafaqian (trans.), Tehran: Ney Publishing, [In Persian].

Giddens, Anthony (2012), *Consequences of modernity*, Mohsen Salasi (trans.), Tehran: Nahr-e-Karzan, [In Persian].

He, Chuanqi (2012), *Modernization Science: The Principles and Methods of National Advancement*, Berlin: Springer.

Inglehart, R. (2018). *Cultural Evolution: People's Motivations are Changing, and Reshaping the World*, Cambridge: Cambridge University Press.

Lash, Scott (2004), *Sociology of Postmodernism*, Hasan Chavoshian (trans.), Tehran: Nahr-e-Karzan, [In Persian].

Lash, Scott (2023), *Reflexive and its dualities; Reflexive modernity: politics, tradition and aesthetics in the modern social order*, Salman Sadeghizadeh (trans.), Tehran: Saless Publication, [In Persian].

Nouri, Mokhtar (2010), *Three Competing Versions of Modernity: Exit, Protest, Loyalty*, Tehran: Qaseeda Sara, [In Persian].

Nouri, Mokhtar (2013), *Competing Versions of Iranian Modernity: Protest and Loyalty*, Tehran: Qaseeda Sara, [In Persian].

Ritzer, George (1995), *Sociological Theory in the Contemporary Era*, Mohsen Salasi (trans.), Tehran: Scientific Publication, [In Persian].

Sadeghizadeh, Salman (2019), "Sociology transitioning to subject politics in the era of globalization; With a brief look at the situation in Iran", *Socio-Cultural Research Quarterly*, 11th year, no. 4, 87-105, [In Persian].

Sadeghizadeh, Salman (2023), *Modernity in crisis; The increasing weakening of modernity in the shadow of the increasing strengthening of modernism; Reflexive modernity: politics, tradition and aesthetics in the modern social order*, Salman Sadeghizadeh (trans.), Tehran: Saless Publication, [In Persian].

Touraine, A. (1400), *The Return of the actor: Social Theory in Postindustrial Society*, Salman Sadeghizadeh (trans.), Saless Publication, [In Persian].

Touraine, A. (1971), *The Post-Industrial Society. Tomorrow's Social History: Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society*, New York: Random House.

Touraine, A. (2016), *The New Paradigm*, Salman Sadeghizadeh (trans.), Tehran: Scientific and Cultural Publishing Company, [In Persian].

Touraine, A. (2018), *Equality and Difference: Can We Live Together?*, Salman Sadeghizadeh (trans.), Tehran: Saless Publication, [In Persian].

Touraine, A. (2019), *What is Democracy?*, Salman Sadeghizadeh (trans.), Tehran: Third Edition, [In Persian].

Weber, Max (2010), *Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, Abdolkarim Rashidian and Parisa Manouchehri Kashani (trans.), Tehran: Scientific and Cultural Publications, [In Persian].

پژوهش‌نامهٔ انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
فصل‌نامهٔ علمی (مقالهٔ پژوهشی)، سال ۲۵، شمارهٔ ۲، تابستان ۱۴۰۴

طرح مفهوم «مدرنیتهٔ بحران‌زده» برپایهٔ نقد و تفسیر کتاب *مدرنیتهٔ بازاندیشانه: سیاست، سنت، و زیبایی‌شناسی در نظم اجتماعی مدرن*

سلمان صادقی‌زاده*

مختار نوری**

چکیده

«مدرنیتهٔ بازاندیشانه» مفهومی نوپدید است که دلالت‌های نظری مهمی به‌هم‌راه دارد. این مفهوم نخستین بار در اثری با عنوان *مدرنیتهٔ بازاندیشانه: سیاست، سنت، و زیبایی‌شناسی در نظم اجتماعی مدرن* به‌قلم آنتونی گیدنز، اولریش بک، و اسکات لش مطرح شد. مقالهٔ حاضر می‌کوشد تا از خلال نقد و تفسیر ایدهٔ کانونی این اثر سویه‌های پنهان مدرنیتهٔ نوپدید را بررسی کند و نشان دهد چگونه ایدهٔ ایجابی مدرنیتهٔ بازاندیشانه می‌تواند ناظر بر پیدایش مفهومی سلبی و بحران‌زده از مدرنیته باشد. این نوشتار در سه سطح توصیف، تحلیل، و نظرورزی سامان یافته است: نخست و در سطح توصیفی عناصر اصلی تشکیل‌دهندهٔ «مدرنیتهٔ بازاندیشانه» را معرفی می‌کنیم. دوم و در سطح تحلیلی می‌کوشیم تا به‌تعبیر لئو اشتراوس نظری به «بین‌سطور» بیفکنیم و سویه‌های پنهان این ایده را آشکار سازیم. در این‌جا نشان خواهیم داد که در مفهوم‌پردازی‌های صورت‌گرفته همواره دو سناریوی رقیب وجود دارد: سناریویی ایجابی و آرمانی و سناریویی سلبی و پادآرمانی. به‌نظر می‌رسد سناریوی نخست رویهٔ آشکار و سناریوی دوم رویهٔ پنهان این ایده است. در انتها و درمقام

* استادیار جامعه‌شناسی سیاسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران (نویسندهٔ مسئول)، S.sadeghizadeh@Ihcs.ac.ir

** استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران، Nouri.mokhtar63@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۱

نظرورزی به طرح ایدهٔ «مدرنیتهٔ بحران‌زده» خواهیم پرداخت و نشان می‌دهیم که چگونه در سایهٔ تقویت روزافزون مدرنیسم، شاهد تضعیف فزایندهٔ مدرنیته هستیم.

کلیدواژه‌ها: مدرنیتهٔ بازاندیشانه، بازاندیشگی نهادی، مدرنیته، مدرنیسم، مدرنیتهٔ بحران‌زده.

۱. مقدمه

مدرنیتهٔ بازاندیشانه: سیاست، سنت، و زیبایی‌شناسی در نظم اجتماعی مدرن یکی از مهم‌ترین آثار علمی دربارهٔ مدرنیته به‌شمار می‌رود که در آن آنتونی گیدنز، اولریش بک، و اسکات لش، سه نفر از برجسته‌ترین جامعه‌شناسان جهان، می‌کوشند تا به پرسش‌هایی بنیادین دربارهٔ مدرنیته پاسخ دهند. به‌باور آن‌ها، مدرنیتهٔ امروزی با مدرنیتهٔ کلاسیک تفاوت‌های بنیادین دارد و از نظر ماهیت و سازوکار متفاوت است. مدرنیتهٔ بازاندیشانه هنگامه‌ای جدید است؛ هنگامه‌ای که در آن انسان مدرن در مسیر مدرن‌سازی درنگ می‌کند و به تماشای بیم‌ها و امیدهای پیش‌رو می‌نشیند؛ پیروزی‌ها و شکست‌های گذشته را پیش چشم می‌آورد و بازاندیشانه و بازنگرانه راه خود را از سر می‌گیرد. این اثر نشان می‌دهد که در دورهٔ جدید فهم ما از سیاست، سنت، طبیعت، و جامعه دست‌خوش دگرگونی‌های سترگی شده است. در این اثر، نظریهٔ جدید مدرنیتهٔ بازاندیشانه طرح شده است. نویسندگان این کتاب با طرح این نظریه درپی دو هدف عمده‌اند: نخست پدیدآوردن جهت‌گیری نوین در علم جامعه‌شناسی و دیگر ایجاد برابرنهادی در پیش‌روی نظریهٔ پست‌مدرن. بنابراین، می‌توان گفت که پست‌مدرنیسم بر شالوده‌شکنی (deconstruction) درک اجتماعی مدرن تکیه می‌کند، اما مدرنیتهٔ بازاندیشانه دیدگاهی بازشالوده‌سازانه (reconstructive view) (بازساختی) را ارائه می‌دهد (Beck et al. 2003: 23-26).

این نظریه با تمرکز بر مناسبات نوین اجتماعی در غرب از نظریات جامعهٔ پساصنعتی و جامعهٔ پسامادی‌گرا نیز تأثیر می‌پذیرد (ibid.: 15).

با پایان جنگ سرد، فروپاشی بلوک شرق، عالم‌گیرشدن سرمایه‌داری، و پیشرفت فناوری‌ها صورت‌بندی نوینی از نظم جهانی معاصر پدید آمده و زندگی اجتماعی و زیست‌بوم طبیعی را دست‌خوش دگرگونی‌ها و دگردیسی‌های رادیکال کرده است و در این هنگامهٔ جدید، مفهوم مدرنیته بیش از پیش از نسخهٔ کلاسیک خود فاصله گرفته است. هرچند این نویسندگان در موارد مختلفی نظرهای متفاوتی دارند، اما نقطهٔ عزیمت بحث هر سهٔ آن‌ها پیدایش نوع جدیدی از مدرنیته است که آن را «مدرنیتهٔ بازاندیشانه» می‌نامند. ایدهٔ

کانونی بحث آن‌ها براساس گذار در امر مدرن شکل می‌گیرد. بدین معنا که دورهٔ مدرنیتهٔ ساده یا کلاسیک به‌پایان رسیده است و شاهد آغاز دورهٔ مدرنیتهٔ بازاندیشانه یا متأخر هستیم.

چوانکی هِی در مقاله‌ای با عنوان «علم مدرنیزاسیون» بر آن است که مفهوم مدرنیتهٔ بازاندیشانه ناظر بر تأسیس مدرنیتهٔ دوم است و این مدرنیتهٔ دوم دربرابر مدرنیتهٔ اول قرار دارد، همان‌طورکه مدرنیتهٔ اول دربرابر سنت‌گرایی فئودال قرار داشت. به‌نظر او، این مدرنیتهٔ دوم ناظر بر تکمیل پروژهٔ مدرنیته است که در آن شاهد اعطای حقوق فرهنگی و سیاسی جدید و پیدایش دولت‌های رفاه هستیم (He 2012: 111, 215).

مفهوم مدرنیتهٔ بازاندیشانه به‌لحاظ نظری از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است و تحولات معاصر را از دریچهٔ تحول در مدرنیته ارزیابی می‌کند. همان‌طورکه می‌دانیم، پیدایش مدرنیتهٔ کلاسیک نقطهٔ گسست از وضعیت ایستای سنت و پایانی بر جامعهٔ بازتولیدگر به‌شمار می‌رود. درواقع، پیدایش امر مدرن با «پایان‌ها» و «آغازهای» مهمی هم‌راه بوده و سرنوشت پروژهٔ مدرنیته می‌تواند سرنوشت تحولات اجتماعی را در گستره‌ای جهانی تغییر دهد.

مدرنیتهٔ بازاندیشانه رابطهٔ متفاوتی با سنت برقرار می‌کند. درواقع، اگر مدرنیتهٔ کلاسیک در تضاد با سنت هویت‌یابی می‌کرد، اکنون مدرنیتهٔ بازاندیشانه نه در تضاد با سنت که در گفت‌وگوی با آن هویت‌یابی می‌کند. مفهوم «جامعهٔ خطر» درنزد بک، مفهوم «بازاندیشگی نهادی» و «جامعهٔ پساسنتی» درنزد گیدنز، و مفهوم «بازاندیشگی جماعتی» و «سنتی‌سازی بازاندیشانه» درنزد اسکات لش همگی ناظر بر برقراری گفت‌وگویی معرفت‌شناختی میان سنت و مدرنیته‌اند.

البته یادآوری این نکته لازم است که بک، گیدنز، و لش نظریهٔ خود را با عنوان اصلی «مدرنیزاسیون بازاندیشانه» منتشر کرده‌اند، اما در بطن و متن نظریه می‌توان به‌سهولت دریافت که آن‌ها بیش از هرچیز از نوعی آرمانی با عنوان «مدرنیتهٔ بازاندیشانه» سخن می‌گویند. ازهمین‌روست که جرارد دلانتی در مدخلی در *دایرةالمعارف جامعه‌شناسی وایلی ــ بلک‌ول* به‌درستی این دو عبارت را هم‌ردیف هم قلمداد کرده است (Delanty 2011: 408-409).

بررسی کتاب یادشده برپایهٔ روش‌شناسی تحلیل متن صورت گرفته و شامل سه مرحلهٔ توصیف، تحلیل، و نقد است. برپایهٔ این روش ابتدا اطلاعات عینی اثر منتقل می‌شود، سپس می‌کوشیم ساختارها و معانی را بررسی کنیم، و درنهایت برپایهٔ قضاوت مبتنی‌بر شواهد سویه‌های مکنون در نظریهٔ نویسندگان را واکاوی و برپایهٔ آن بحران در بستر مدرنیتهٔ ساده

را صورت‌بندی نظری خواهیم کرد. بنابر آن‌چه رفت، نوع این تحقیق کیفی، رویکرد آن انتقادی، و روش گردآوری داده‌های آن کتاب‌خانه‌ای و اسنادی است. ره‌یافت نقد اثر نیز مبتنی‌بر «نقد سازه‌ای» است. نقد سازه‌ای ره‌یافتی در نقد کتاب است که برپایهٔ آن میزان اعتبار مبانی نظری و هم‌چنین سازگاری درونی عناصر به‌کاررفته برای تبیین تئوریک مسئله موردبررسی قرار می‌گیرد (قاسمی و دیگران ۱۳۹۴: ۴۹).

درادامه، می‌کوشیم تا پس از ارائهٔ پیشینهٔ نظری، نخست توصیفی جامع از مفهوم مدرنیتهٔ بازاندیشانه ارائه کنیم، سپس این مفهوم را موردتحلیل قرار دهیم و درنهایت برپایهٔ تحلیل ارائه‌شده به نقد و طرح مفهوم نوین «مدرنیتهٔ بحران‌زده» خواهیم پرداخت.

۲. پیشینه و ادبیات نظری

می‌توان گفت نخستین اثری که بذر مفهوم «مدرنیتهٔ بازاندیشانه» را در خود پروراند کتاب *جامعهٔ خطر: به‌سوی مدرنیته‌ای نوین* از اولریش بک بود. این اثر به سال ۱۹۹۲ نگاشته شد و در دیوار بلند ادراک ما از امر مدرن شکافی سترگ پدید آورد. در این اثر از شکل‌گیری جامعه‌ای نوین سخن به‌میان می‌آید؛ جامعه‌ای که دیگر نمی‌توان آن را برپایهٔ مختصات مدرنیتهٔ کلاسیک توضیح داد (Beck 1992). باوجوداین، در اثر یادشده به‌اجمال از مدرنیته‌ای نوین سخن می‌رود و به‌ندرت می‌توان تصویر روشنی از مدرنیتهٔ بازاندیشانه مشاهده کرد. مفهوم مدرنیتهٔ بازاندیشانه نخستین بار به سال ۱۹۹۴ و در اثری با همین عنوان به‌قلم اولریش بک، آنتونی گیدنز، و اسکات لش طرح شد (بک و دیگران ۱۴۰۲). بک پس‌ازآن و در سال ۱۹۹۶ در اثری با عنوان *بازآفرینی سیاست: بازاندیشی مدرنیته در نظم اجتماعی جهانی* به بررسی تحول در معنای مدرنیتهٔ کلاسیک و به‌تبع آن بازتعریف امر سیاسی پرداخت (Beck 1996: 32-45). سپس بک به سال ۱۹۹۹ کتابی با عنوان *جامعه‌شناسی کار: دنیای شگفت‌انگیز کار در مدرنیتهٔ بازاراندیشانه* نگاشت و در آن به تشریح ماهیت روابط تولید در عصر مدرنیتهٔ بازاندیشانه پرداخت (بک ۱۳۹۵). از دیگر آثاری که می‌توان در آن‌ها مختصات مدرنیتهٔ بازاندیشانه را یافت می‌توان به *تجدد و تشخص* (گیدنز ۱۳۷۸) و *پی‌آمدهای مدرنیت* (گیدنز ۱۳۹۲) اشاره کرد.

از دیگر اندیشمندانی که به بررسی ویژگی‌های این مدرنیتهٔ جدید پرداخته‌اند، می‌توان به باومن اشاره کرد. باومن در اثر مهم خود، با عنوان *مدرنیته و دوسوگرایی*، به صورت‌بندی نوین اجتماعی در عصر مدرنیتهٔ بازاندیشانه اشاره کرده است (Bauman 1991). او هم‌چنین

به تحول در نظام معرفت‌شناختی ما و به طرح مباحثی دربارهٔ «اخلاق قضاوت» می‌پردازد (Bauman 1991: 192).

اگر نوع مواجهه با مدرنیته را برپایهٔ سه قسم اعتراض، خروج، و وفاداری دسته‌بندی کنیم، نظریه‌پردازان مدرنیتهٔ بازاندیشانه مواجهه‌ای وفادارانه با مدرنیته داشته‌اند، درست به‌مانند راولز و هابرماس. دربرابر برخی مانند لیونار و فوکو از مرزهای معرفت‌شناختی مدرنیته خارج شده‌اند و برخی دیگر مانند مک‌اینتایر و اشتراوس راه اعتراض به مدرنیته را در پیش گرفته‌اند (نوری ۱۳۹۹: ۳۹–۴۰).

درمجموع، از آن‌چه رفت آشکارا می‌توان دریافت که مفهوم مدرنیتهٔ بازاندیشانه پیشینهٔ نظری دیرپایی ندارد. این واقعیت ازیک‌سو کار این نوشتار را سهل و ازدیگرسو دشوار می‌کند. سهل از جهت اندک‌بودن منابع موردبررسی و دشوار از جهت پرداختن به تفاسیر برآمده از این مفهوم، اما یک چیز روشن است و آن این‌که تنها اثری که می‌توان به‌مثابهٔ مرجع شناخت این مفهوم در نظر گرفت، همان کتاب *مدرنیتهٔ بازاندیشانه* است. در این نوشتار با محوریت این اثر و البته با بهره‌برداری از آثار مرتبط با مفهوم یادشده، به توصیف عناصر اصلی مفهوم مدرنیتهٔ بازاندیشانه می‌پردازیم.

۳. بنیان‌های نظری مدرنیتهٔ بازاندیشانه

چنان‌چه بخواهیم دالی مرکزی برای کتاب *مدرنیتهٔ بازاندیشانه: سیاست، سنت، و زیبایی‌شناسی در نظم اجتماعی مدرن* بیابیم، ناگزیر باید به واژهٔ «بازاندیشگی» (reflexivity) رجوع کنیم. واژه‌ای که در کانون مدرنیتهٔ بازاندیشانه قرار دارد. این واژه از سوی بک، گیدنز، و لش به اشکال مختلفی تفسیر شده است. بازاندیشگی مفهومی جدید در سپهر تفکر اجتماعی به‌شمار می‌رود که ناظر بر نوعی مواجههٔ مجدد با پی‌آمدهای برآمده از وضعیت‌هایی است که نگارنده در این‌جا آن را «وضعیت‌های اندیشیده» می‌نامد؛ یعنی کنش‌گران اجتماعی با تکیه بر عقلانیت فردی و جمعی خود دست به ایجاد تغییر در محیط طبیعی، سیاسی، اجتماعی، یا فرهنگی می‌زنند تا وضعیت موجود را به وضعیتی مطلوب تبدیل کنند یا به‌بیان‌دیگر، آرمان‌های ذهنی خود را بر تن واقعیت عینی بپوشانند. در چنین شرایطی است که کنش‌گران می‌توانند واقعیت‌ها را برپایهٔ آرمان‌ها اصلاح یا تعدیل کنند و «وضعیتی اندیشیده» را پدید آورند که جای‌گزین «وضعیت نیندیشیده» یا «وضعیت ازپیش‌موجود» می‌شود.

بنابراین، «وضعیت اندیشیده» وضعیتی است که برایند و پی‌آیندِ خرد مدرن انسانی باشد، اما زمانی‌که این وضعیت جدید تحقق یافت، لزوماً وضعیتی مطلوب نیست و بی‌تردید با کاستی‌هایی همراه است. در این‌جاست که ما ناگزیر از بازاندیشی دربارهٔ امر اندیشیده هستیم. یا به‌تعبیردیگر، می‌توانیم بگوییم با دوگانه‌ای از «وضعیت پیش‌اندیشانه» دربرابر «وضعیت بازاندیشانه» مواجه می‌شویم. این‌جاست که مفهوم بازاندیشی معنا پیدا می‌کند. درواقع، معنای عمومی بازاندیشی را نیز در همین بستر باید درک کرد، اما زمانی‌که از مدرنیتهٔ بازاندیشانه سخن می‌گوییم، به‌طور خاص از بازاندیشی مدرنیتهٔ متأخر دربارهٔ مدرنیتهٔ ساده سخن می‌گوییم؛ یعنی اگر مدرنیتهٔ ساده را «وضعیتی پیش‌اندیشانه» در نظر بگیریم، مدرنیتهٔ متأخر ناظر بر «وضعیتی بازاندیشانه» است (صادقی‌زاده ۱۴۰۲: ۲۷۷).

اما اولریش بِک معنایی کلان‌تر از مفهوم «بازاندیشگی» در نظر دارد. به‌نظر او، بازاندیشگی در وهلهٔ نخست نوعی بازتابندگی به‌شمار می‌رود؛ گویی مدرنیته در آینهٔ وضعیت نوپدید خودش را می‌بیند و نسبت به خودش واکنش نشان می‌دهد. بک می‌گوید مدرنیتهٔ ساده «خوبی‌هایی» را به‌وجود آورد، اما این خوبی‌ها به‌سهم خود «بدی‌هایی» را در پی داشت. آثار جانبی و خطرهای ناشی از «خوبی‌های» مدرنیتهٔ ساده به همان بدی‌هایی تبدیل شد که مدرنیتهٔ بازاندیشانه در پیوند با آن‌ها درک می‌شود (بک ۱۴۰۲: ۴۵).

درواقع، خوبی‌های مدرنیتهٔ ساده وقتی پیش‌رویِ آینهٔ پی‌آمدهای خود نشست، انعکاس و بازتابی هراس‌انگیز از خود را دید که بک بر این انعکاس نام بازاندیشگی گذارده است. این پی‌آمدهای هراس‌انگیز همان بدی‌های حاصل از مدرنیتهٔ ساده است که ناظر بر مجموعه‌ای از خطرهای خودساخته است؛ خطرهایی که نوعی انقطاع در نوگرایی پدید آورده‌اند و زمینه‌ساز گذار از جامعهٔ صنعتی اولیه به جامعهٔ خطر شده‌اند (ریتزر ۱۳۷۴: ۷۳۲).

اما نکتهٔ جالب‌توجه آن‌جاست که بک «بدی‌های» مدرنیتهٔ ساده را نه به‌پای شکست که به‌پای پیروزی مدرنیته می‌نویسد: «نهادها وقتی به موفقیت می‌رسند، فرو می‌پاشند»؛ این عبارت مونتسکیو سنگ بنای استدلال اولریش بک برای توضیح مدرنیتهٔ بازاندیشانه است، او معتقد است دوران مدرنیتهٔ کلاسیک (یا مدرنیتهٔ ساده و ارتدوکس) به‌پایان رسیده است و این دوران با بحران در نظم مدرن همراه است، اما این بحران پی‌آمد شکست نیست، بلکه پی‌آمد پیروزی مدرنیتهٔ کلاسیک است که پس از دست‌یافتن به اهداف خود از بین می‌رود و جای خود را به نوع جدیدی از مدرنیته (یعنی مدرنیتهٔ بازاندیشانه) می‌دهد. بک معتقد است که بازاندیشی امری فردگرایانه، ارادی، و آگاهانه است، درحالی‌که بازاندیشگی مانند انعکاس نور

است؛ نه فردگرایانه است، نه ارادی، و نه آگاهانه (صادقی‌زاده ۱۴۰۲: ۲۷۷–۲۷۸)، البته مدرنیتهٔ بازاندیشانه بر بستری از نقد مدرنیتهٔ کلاسیک یا به‌تعبیر تورن مدرنیتهٔ فاتح بنا شده است؛ آن‌چه آلن تورن از آن با عنوان «مدرنیتهٔ فاتح» یاد می‌کند، خوانشی تنگ‌نظرانه از مدرنیته است که آن را به عقلانی‌سازی و غلبه بر طبیعت فرو می‌کاهد (تورن ۱۳۹۸: ۱۵۵).

برپایهٔ این نکات می‌توان نتیجه گرفت که بک از منظری «پارادایمی» مفهوم بازاندیشگی را تعریف می‌کند؛ یعنی برای او بازاندیشگی یعنی شکل‌گرفتن یک کلان‌الگوی جدید که هرچند پی‌آمد دانش و کنش انسانی است، فرا و ورای ارادهٔ انسانی شکل می‌گیرد و عمل می‌کند. درواقع، «جامعهٔ خطر» جامعه‌ای است که زیر سایهٔ خطرهایی فرااجتماعی سامان یافته است (بک ۱۴۰۲: ۸۴).

درمقابل، گیدنز نه از منظر «پارادایمی»، بلکه از منظری «نهادگرایانه» به مفهوم بازاندیشگی ارجاع می‌دهد. برای گیدنز بازاندیشگی نه بیرون از سامان اجتماعی، که درون سامان اجتماعی در جریان است، هرچند سامان اجتماعی جدید با امتداد بی‌پایان فضاـ زمان هم‌راه است و برپایهٔ چهار نهاد اصلی سرمایه‌داری، صنعت، دولت ملی، و قدرت نظامی پیوند خورده است؛ نکته‌ای که گیدنز در اثر دیگرش با عنوان *پی‌آمدهای مدرنیت* به‌تفصیل بدان پرداخته است (گیدنز ۱۳۹۲). به‌نظر گیدنز، این ابعاد نهادی چهارگانه در دورهٔ جدید ماهیتی بازاندیشانه یافته‌اند و هم‌زمان از قدرتی سلبی و ایجابی برخوردارند که گیدنز تلاش می‌کند با استعارهٔ جاگرنات (juggernaut) این ویژگی دوگانه را به‌تصویر بکشد (ریتزر ۱۳۷۴: ۷۲۲–۷۲۳).

در دیدگاه «نهادگرایانهٔ» گیدنز، اعتماد به نظام‌های تخصصی به‌معنای اعتماد به نهادهایی به‌شمار می‌رود که هدایت کلان‌روندهای جامعهٔ جهانی را در اختیار دارند. برای گیدنز بازاندیشگی از خلال اعتماد به نهاد و برای اولریش بک بازاندیشگی از خلال عدم اعتماد به نهادها شکل می‌گیرد (لش ۱۴۰۲: ۲۵۲).

باوجود همهٔ تفاوت‌ها نقطهٔ اشتراک مهمی در کار گیدنز و بک وجود دارد و آن مهار «ناامنی» فزاینده در دورهٔ جدید است، هرچند بک بیش‌تر بر «ناامنی‌های موجودیتی» تمرکز کرده و گیدنز بر «ناامنی اجتماعی» متمرکز است. البته گیدنز از عبارت «ناامنی هستی‌شناختی» استفاده کرده است، اما او درپی پیداکردن راهی است تا از گذر آن انسان ثبات شخصیتی خود را حفظ کند و جامعه نیز نظم و ثباتش را تداوم بخشد. از این نظر او درپی اعادهٔ امنیت اجتماعی است؛ امنیتی که از پس آن جامعه و گروه‌های اجتماعی معنا و جهت کنش خود را بازیابند. او بنیان این امنیت را در اعتماد به نظام‌های تخصصی می‌بیند.

اما اسکات لش از دیدگاه متفاوتی به مدرنیتهٔ بازاندیشانه نظر می‌کند. می‌توان گفت لش دیدگاهی «جماعت‌گرایانه» به مدرنیتهٔ بازاندیشانه دارد. به‌نظر نگارندگان، اگر اولریش بک و آنتونی گیدنز مدرنیتهٔ بازاندیشانه را ادامهٔ مدرنیتهٔ ساده می‌بینند، اسکات لش بیش از هرچیز مدرنیتهٔ بازاندیشانه را در انقطاع از مدرنیتهٔ ساده درک می‌کند. برای اسکات لش نه بحث بر سر «ناامنی‌های موجودیتی» است، نه «ناامنی‌های اجتماعی»، بلکه او بیش از هرچیز درپی پاسخ به «ناامنی‌های هویتی» است. به‌نظر لش، مدرنیتهٔ ساده پیوندهای هویتی گذشته را از میان برده است و امروزه مهم‌ترین دستورکار بازیابی و بازسازی این پیوندهاست؛ پیوندهایی که بیش از هرچیز ماهیتی جماعتی دارند (صادقی‌زاده ۱۴۰۲: ۲۷۹–۲۸۰).

درواقع، هرچند صورت‌بندی نظری هر سه اندیشمند از مفهوم بازاندیشگی اشتراکات مهمی دارد، دیدگاه آن‌ها به این مفهوم متفاوت است و هریک در پاسخ به دشوارهٔ ویژه‌ای نظرهای خود را سامان داده‌اند که می‌کوشیم در جدول ۱ این تمایزات را به‌تفکیک نشان دهیم.

جدول ۱. بازاندیشگی در دیدگاه سه اندیشمند

اندیشمند	ره‌یافت نظری	تهدید کانونی	راه‌برد جامعه‌شناختی
اولریش بک	ره‌یافت پارادایمی	تهدیدات موجودیتی	بازاندیشگی نهادی
آنتونی گیدنز	ره‌یافت نهادگرایانه	تهدیدات هستی‌شناختی	جای‌گزینی نظام‌های سنتی با نظام‌های تخصصی
اسکات لش	ره‌یافت جماعت‌گرایانه	تهدیدات هویتی	سنتی‌سازی بازاندیشانه

درمقام جمع‌بندی، می‌توان دیدگاه بک را دیدگاهی پارادایمی، دیدگاه گیدنز را دیدگاهی نهادگرا، و دیدگاه لش را دیدگاهی جماعت‌گرا نامید، اما هر سه دیدگاه از چشم‌اندازی منحصربه‌فرد مدرنیتهٔ بازاندیشانه را تعریف می‌کنند و به‌ویژه فردشدگی را در کانون این نوع مدرنیته می‌بینند. این نوع فردشدگی عوامل متعددی دارد، اما اگر آن را به ماهیت فردگرایانهٔ سرمایه‌داری انگلوساکسن پیوند بزنیم، می‌توانیم بگوییم که فردگرایی رادیکال سرمایه‌مدار در شکل حاد خود می‌تواند خودِ مدرنیته را نیز به‌حاشیه ببرد. زمانی ماکس وبر گفته بود که ماشین سرمایه‌داری با نیروی مذهب روشن شد، اما زمانی‌که به‌راه افتاد، مذهب را پشت سر خود جا گذاشت (وبر ۱۳۹۹) و شاید اکنون نوبت مدرنیته است تا از ماشین سرمایه‌داری جا بماند. البته افرادی مانند امانوئل والرشتاین پیوند تنگاتنگی میان مدرنیته و سرمایه‌داری می‌بینند، حال‌آن‌که سرمایه‌داری بیش از هرچیز در پیوند با مدرنیسم و مدرنیزاسیون قابل‌توضیح است.

۴. مدرنیتهٔ بازاندیشانه در ترازوی نقد

همان‌گونه‌که پیش‌تر اشاره کردیم ادعای کانونی نویسندگان این اثر آن است که دورهٔ مدرنیتهٔ ساده (یا مدرنیتهٔ پایین، متقدم، و کلاسیک) به‌پایان رسیده و شاهد آغاز دورهٔ مدرنیتهٔ بازاندیشانه (یا مدرنیتهٔ بالا، متأخر، و پساکلاسیک) هستیم (بک و دیگران ۱۴۰۲: ۱۶–۱۷). در ظاهرِ این ادعا می‌توان نوعی بلوغ در مدرنیته را متصور شد، بلوغی که از خلال آن مدرنیته گامی به جلو برداشته است. حتی در گزینش واژه‌های معرف دورهٔ جدید نیز می‌توان وجود این پیش‌فرض را احساس کرد. هرچند هیچ‌یک از نویسندگان با قطعیت از بلوغ در مدرنیته سخن نمی‌گویند و در مواردی سویهٔ ارتجاعی این وضعیت جدید را نیز یادآور می‌شوند، درمجموع پیدایش مدرنیتهٔ بازاندیشانه را تحولی ایجابی، روبه‌جلو، و پیش‌رونده ارزیابی می‌کنند.

الریش بک مدرنیتهٔ بازاندیشانه را به دیدهٔ محصول و میوهٔ مدرنیتهٔ ساده می‌بیند. به‌نظر او مدرنیتهٔ بازاندیشانه نتیجهٔ موفقیت مدرنیتهٔ ساده است و اکنون کنش‌گران از قابلیت بیش‌تری برای کنش‌گری برخوردارند (همان: ۲۰).

گیدنز نیز مدرنیتهٔ بازاندیشانه را با توسعهٔ افکار عمومی هم‌پیوند می‌داند. به‌باور او، در دورهٔ مدرنیته نظام‌های تخصصی جای‌گزین نظام‌های سنتی شده‌اند و اعتماد به این نظام‌ها جای ایمان به سنت را گرفته است، اما در دورهٔ مدرنیتهٔ بازاندیشانه این اعتماد به «اعتمادی فعال» تبدیل شده است؛ یعنی اگرچه در دورهٔ مدرنیتهٔ ساده نیز اعتماد به نظام‌های تخصصی وجود داشت، آن اعتمادْ اعتمادی منفعل به‌شمار می‌رفت؛ زیرا شهروندان تنها تابع نظر متخصصان بودند، اما در دورهٔ جدید شهروندان با انتخاب‌های خود می‌توانند نظام تخصصی خاصی را برگزینند و برکشند و از این میانه، ارادهٔ خود را در مدیریت جامعه اِعمال کنند. درواقع، نظام‌های تخصصی در دورهٔ مدرنیتهٔ متأخر ماهیتی دموکراتیک یافته‌اند. این نظام‌های تخصصی دموکراتیک شکل جدیدی از حوزهٔ عمومی به‌شمار می‌روند که به‌سهم خود فضای حیاتی زیست‌جهان را گسترش می‌دهند (همان: ۱۲۵).

اما اسکات لش، از دیدگاه متفاوتی، مدرنیتهٔ بازاندیشانه را به‌چشم فرصتی نوپدید می‌نگرد. اسکات لش بر آن است که وضعیت بازاندیشانهٔ جدید ناظر بر بازنگری در سمت‌وسوی توسعه است؛ توسعه‌ای که از خلال آن شاهد تشدید و تسریع فرایند «فردی‌سازی» بوده‌ایم. لش معتقد است که در دورهٔ جدید فروپاشی حلقه‌های هویتی وجه آسیب‌زای خود را آشکار کرده است و اکنون در گوشه‌وکنار جهان شاهد سربرآوردن پیوندهای جماعتی جدیدی برای مقابله با فردی‌سازی فزاینده هستیم (همان: ۱۹۷).

اما اگر مدرنیتهٔ بازاندیشانه پروژه‌ای برای بازاندیشی در مدرنیتهٔ ساده است، خودِ مدرنیتهٔ ساده چیست؟ چه شالوده‌هایی دارد و بر چه اصولی استوار است؟ سازوکارهای آن چیست و نیروی محرکهٔ خود را از کجا می‌گیرد؟ برای پاسخ به این پرسش، ابتدا باید به نظرهای بنیان‌گذاران مدرنیتهٔ ساده (کلاسیک)، به‌ویژه دکارت و کانت، رجوع کرد. اینان مدرنیته را بیش از هرچیز در پیوند با خلق سوژه تبیین می‌کنند. رُنه دکارت شکل اولیهٔ سوژه را ترسیم کرد. آن‌جا که با شک دستوری خود قاعدهٔ کوژیتو[1] را وضع کرد و سوژهٔ شناسا را به‌مثابهٔ تنها اصل یقینی در نظر گرفت: «ارشمیدوس برای ازجاکندن کرهٔ زمین و انتقال آن به جایی دیگر، چیزی جز نقطه‌ای ثابت و بی‌حرکت نمی‌خواست؛ من هم اگر بخت یار باشد و فقط یک اصل یقینی پیدا کنم، حق دارم امیدهایی عالی بپرورانم» (دکارت ۱۳۹۲: ۳۴). کانت نیز روشن‌گری را برایند خلق «سوژهٔ شناسا» می‌داند: «روشن‌گری خروج آدمی است از نابالغی به تقصیر خویشِ خود و نابالغی یعنی ناتوانی در به‌کارگیری خرد خود بدون هدایت دیگری». او درادامه می‌نویسد «دلیر باش در به‌کارگرفتن فهم خویش! این است شعار روشن‌گری» (کانت ۱۳۹۲: ۵۱).

با گذشت بیش از دو قرن، اکنون باید با دیدگاهی انتقادی با مدرنیتهٔ کلاسیک مواجه شد، مشروط‌برآن‌که در نقد مدرنیتهٔ کلاسیک بنیان‌های آن را به‌درستی بشناسیم و تبیین کنیم. در میان جامعه‌شناسان معاصر ازجمله برجسته‌ترین اندیشمندانی که درمقام منتقد مدرنیته به تبیین ارکان آن پرداختند، می‌توان به مارشال برمن و آلن تورن اشاره کرد. با این تفاوت که برمن مدرنیته را با سیمایی فاوستی ترسیم می‌کند و آن را درمقام میانجی مدرنیسم و مدرنیزاسیون می‌نشاند (برمن ۱۳۷۹: ۴۸–۴۹)، اما تورن به سنت آبای مدرنیته وفادار می‌ماند و در همان چهارچوب، مدرنیتهٔ کلاسیک را تبیین و سپس نقد می‌کند. به همین دلیل در این‌جا برای تعریف مدرنیته به آرای تورن استناد می‌کنیم.

به‌نظر این اندیشمند، درون‌مایهٔ مدرنیته چیزی نیست جز ارادهٔ معطوف به دانش ازیک‌سو و مبارزه برای به‌رسمیت‌شناساندن کرامت و حقوق انسانی ازدیگرسو. نخستین اصل در خردورزی و پذیرش خرد انسانی به‌مثابهٔ معتبران منبع شناخت تجلی می‌یابد و اصل دوم در پذیرش حقوق عام و بنیادین بشر و تلاش برای برپایی و پرمایگی مردم‌سالاری (تورن ۱۳۹۸: ۱۴).

پذیرش این دو اصل دو نتیجهٔ منطقی گریزناپذیر خواهد داشت: نخست آن‌که هر دورهٔ تاریخی که نشان‌دهندهٔ تلاش برای برکشیدن خرد انسانی و مبارزه برای پاسداری از حقوق

بنیادین بشر است، دربرگیرندهٔ «عناصری از مدرنیته» است. دو دیگر این‌که هرگونه مواجههٔ اصیل سنت‌ها با مدرنیته از ره‌گذر پذیرش و درونی‌سازی این دو اصل ممکن خواهد بود. حال، این اراده در هر ظرف زمانی و مکانی صورتی متفاوت به خود می‌گیرد و ازهمین‌روست که باید از شیوه‌های متفاوت مدرنیزاسیون سخن گفت. البته به‌نظر تورن بایستهٔ این درونی‌سازی وجود بستری تاریخی و فرهنگی است (همان: ۱۱۵–۱۲۸).

بنابراین، مدرنیته بر دو بنیان استوار شده است: نخست اصالت خرد انسانی و دوم پاسداری از حقوق بنیادین بشر، اما اگر فقط همین دو مبنا را برای مدرنیته قائل باشیم، جایگاه دیگر پدیده‌های مدرن مانند سرمایه‌داری، دولت ملی، صنعت‌گرایی، و علم‌گرایی را چگونه توضیح دهیم؟

بنابر ملاحظات مهم نظری، تفکیک میان سه مفهوم مدرنیته، مدرنیزاسیون، و مدرنیسم اهمیتی زیربنایی دارد. درواقع، مدرنیته بیان‌گر انگاره‌ای بسیط است که دو ستون اصلی دارد: احترام به خرد و پذیرش حقوق بنیادین بشر. مدرنیزاسیون شیوهٔ پیوند مدرنیته با زمینه‌های تاریخی غیرمدرن است. بنابراین، هرچند فقط یک مدرنیته وجود دارد، به تعداد زمینه‌های تاریخی و فرهنگی مختلف می‌توان از شیوه‌های مختلف مدرنیزاسیون سخن گفت. درنهایت، مدرنیسم ناظر بر گرویدن به امر مدرن است. این گرویدن در اشکال مختلفی تحقق می‌یابد. در رادیکال‌ترین شکل مدرنیسم می‌تواند به انگاره‌ای ایدئولوژیک از مدرنیته تبدیل شود که سعی دارد تجربهٔ مدرنیزاسیون غربی را یگانه مسیر مدرنیزاسیون جلوه و آن را به سراسر جهان تسری دهد، برداشتی که در آخرین تحلیل به امپریالیسم می‌انجامد. در معتدل‌ترین شکل نیز مدرنیسم گرایش به تحقق امر مدرن در بسترهای سنتی زندگی جمعی است. در این‌جا می‌بینیم که مدرنیسم بیش‌تر با رویه‌های ظاهری امر مدرن سروکار دارد. بیش از آن‌که فرایندی اگزیستانسیال و ماهیتی باشد، رویه‌ای پرگماتیستی و فرمالیستی است.

ازاین‌رو، می‌توان درمقام ترجمه مدرنیسم را به نوگرایی و مدرنیزاسیون را به نوسازی برگردان کرد. درواقع، این شیوهٔ متداول از ترجمهٔ واژگان یادشده کاملاً دقیق به‌نظر می‌رسد، اما واژهٔ مدرنیته به برابرواژه‌های پرشماری برگردان شده است که از جملهٔ آن‌ها می‌توان به تجدد، تجددطلبی، امروزی‌گری، و نوگرایی اشاره کرد.

نوشتار حاضر برپایهٔ ملاحظات نظری یادشده برابرواژهٔ «نونگری» را برای ترجمهٔ مدرنیته پیش‌نهاد می‌دهد. برابرواژهٔ «نونگری» می‌تواند ماهیت اندیشه‌ای و اگزیستانسیالیستی مفهوم مدرنیته را بازنمایی کند. هم‌چنین، کاربست این واژه می‌تواند تمایز آن را با دو مفهوم نوگرایی و نوسازی نشان دهد و بر ماهیت انتزاعی آن تأکید گذارد.

باتوجه‌به این تمایز مفهومی به پرسشی که در بالا طرح کردیم، بازمی‌گردیم؛ پدیده‌های مدرنی مانند سرمایه‌داری، دولت ملی، صنعت‌گرایی، و علم‌گرایی هیچ‌یک در زمرهٔ بنیان‌های مدرنیته قرار ندارند، بلکه تمامی آن‌ها دراصل پی‌آمدهای مدرنیته به‌شمار می‌آیند و آن‌ها را باید زیر مفهوم مدرنیسم طبقه‌بندی کرد. همین قاعده دربارهٔ تمایز پست‌مدرنیسم از پست‌مدرنیته نیز صادق است، درحالی‌که پست‌مدرنیته ناظر بر شیوه‌ای از تفکر است، پست‌مدرنیسم ناظر بر ظهور و بروز آن شیوه از تفکر در کالبد آثار هنری، معماری، سینما، و صنایع پوشاک است.

اکنون و باتوجه‌به این تمایزگذاری معرفت‌شناختی می‌توان ادعا کرد که نویسندگان این اثر بیش و پیش از هرچیز بر زمین مدرنیسم گام زده‌اند. برای نمونه، برای الریش بک «وضعیت مدرن» بیش از هرچیز با علم‌گرایی و صنعت‌گرایی هم‌نشین است. گیدنز نیز بیش از هرچیز مدرنیته را به‌مثابهٔ چهارچوبی نظام‌ساز در نظر می‌گیرد و نهادهای چهارگانهٔ سرمایه‌داری، دولت ملی، صنعت‌گرایی، و قدرت نظامی جدید را در کانون نظام مدرن قرار می‌دهد. اسکات لش نیز مدرنیته را به‌چشم تحولی «جامعه‌ساز» می‌نگرد؛ تحولی که از مسیر گذار از پیوندهای گمنشافتی به گزلشافتی رخ می‌دهد (بک و دیگران ۱۴۰۲: ۲۰۹–۲۱۳). البته تأکید بر پیوند مدرنیته با سرمایه‌داری چیزی است که در آثار امانوئل والرشتاین نیز بدان برمی‌خوریم؛ جایی که او جهانی‌شدن مدرنیته را با جهانی‌شدن سرمایه‌داری هم‌راه می‌بیند. بنابر آن‌چه رفت، می‌توان مهم‌ترین نقد بر نظریهٔ مدرنیتهٔ بازاندیشانه را ناظر بر رویکرد التقاطی آن به دو مفهوم مشابه اما متمایز مدرنیته و مدرنیسم دانست. این التقاط موجب شده است تا مبدعان مفهوم مدرنیتهٔ بازاندیشانه شرایط برآمده از مدرنیسم را به‌مثابهٔ مبنایی برای تحلیل مدرنیتهٔ جدید در نظر بگیرند و با تمرکز محض بر پیکربندی‌های اجتماعی مدرنیستی، از مبانی فلسفهٔ مدرنیته غافل شوند.

۵. مدرنیتهٔ بحران‌زده؛ نگاهی به نیمهٔ پنهان مدرنیتهٔ بازاندیشانه

بنابر آن‌چه در بخش پیشین بیان شد، به‌نظر می‌رسد موضوع اصلی بحث هر سه نویسنده دست‌کم از بعد روش‌شناختی نه بر مدرنیته، بلکه بر مدرنیسم متمرکز شده است. بحث الریش بک دربردارندهٔ این نکته است که «مدرنیتهٔ ساده» با موفقیت به اهدافش رسیده است. البته در این‌که علم‌گرایی و فناوری موفقیت‌های چشم‌گیری داشته‌اند، تردیدی نیست، اما مگر مدرنیته چه اهدافی داشته است؟ آیا هدف مدرنیته به‌زانودرآوردن طبیعت دربرابر انسان

بوده است یا برآوردن سیاست فراوانی یا بازاری‌سازی تمامی مناسبات غیربازاری؟ فراتر از این پرسش‌ها، آیا می‌توان گسترش سرمایه‌داری، پیشرفت فناوری، و نفوذ بوروکراسی را به‌معنای تقویت مدرنیته در نظر گرفت؟

اگر برای مدرنیته ماهیتی حقوقی و انسان‌شناختی قائل باشیم، این ماهیت لزوماً با هیچ‌یک از صفات یادشده عجین نیست. همان‌گونه‌که پیش از این بیان شد، نوشتار حاضر معادل نونگری را برای مدرنیته پیش‌نهاد می‌کند. البته مدرنیته فقط به نونگری محدود نمی‌شود؛ مدرنیته مهم‌تر از هرچیز امری «بنیان‌مند» است؛ یعنی نونگریِ آن برآمده از بنیان‌های حقوقی و ارزش‌های انسانی عام است. بنابراین، مدرنیته را باید در معنای «نونگری بنیان‌مند» در نظر گرفت.

آن‌چه آلن تورن از آن با عنوان «مدرنیتهٔ فاتح» یاد می‌کند، خوانشی تنگ‌نظرانه از مدرنیته است که آن را به عقلانی‌سازی و غلبه بر طبیعت فرو می‌کاهد (تورن ۱۳۹۸: ۱۵۵).

اگر مدرنیته را در معنای «نونگری بنیان‌مند» در نظر بگیریم، آن‌گاه نمی‌توان موفقیت آن را برپایهٔ معیارهای فنی و با محک عقلانیت ابزاری سنجید. ممکن است این نقد با این پاسخ هم‌راه شود که الریش بک و هم‌چنین گیدنز نه از پیروزی مدرنیته، بلکه از پیروزی «نهادهای» مدرنیته سخن گفته‌اند. به‌درستی نیز می‌توان و باید علم‌گرایی و به‌تبع آن صنعت‌گرایی و فناوری را از نهادهای مدرنیته یا دستِ‌کم از نهادهای «مدرن» به‌شمار آورد، اما درستی همین ادعا نیز محل تردید است. برای نمونه، اگر صنعت‌گرایی را از نهادهای مدرنیته در نظر بگیریم، پیروزی این نهاد در گروی تحقق اهداف و پی‌گیری جهت‌گیری‌های کلان مدرنیته است. به‌دیگرسخن، صنعت‌گرایی زمانی موفق است که در تثبیت حقوق بنیادین بشر و تقویت عرصهٔ خردورزی نقشی سازنده ایفا کند. اگر صنعت‌گرایی به ابزاری برای کنترل و محدودسازی کنش انسانی تبدیل شود و زیست‌جهان را به محاصرهٔ خود درآورد، دیگر نمی‌توان آن را نهادی موفق به‌شمار آورد. بنابراین، می‌توان در درستی ادعای بک مبنی‌برآن‌که «بدی‌های» جامعهٔ پساصنعتی نتیجهٔ موفقیت نهادهای مدرنیته است، تردید کرد. هم‌چنین، عالم‌گیر و عالم‌گسترشدن نهادهای مدرن را، که گیدنز بدان اشاره می‌کند، نمی‌توان با پیروزی مدرنیته هم‌معنا گرفت. درواقع، آن‌چه امروزه بیش‌تر به‌چشم می‌آید، نه پیروزی مدرنیته که پیروزی مدرنیسم است؛ پیروزی‌ای که ممکن است روی دیگرش شکست آرمان‌های مدرنیته و امتناع «نونگری بنیان‌مند» باشد (صادقی‌زاده ۱۴۰۲: ۲۸۵).

الریش بک، آنتونی گیدنز، و اسکات لش هرسه بر این نکته اتفاق‌نظر دارند که پیدایش مدرنیتهٔ بازاندیشانه به‌معنای افزایش انعطاف در مدرنیته و هم‌چنین افزایش ظرفیت کنش‌گری شهروندان است. به‌باور آن‌ها، فردی‌شدن یا فردی‌سازی موجب شده است تا افراد رها از کمند ساختارهای کهنه بتوانند با آزادی و اختیار عمل بیش‌تری خود را تحقق بخشند و مشارکت فعال‌تر و خلاق‌تری در عرصهٔ اجتماعی و فرهنگی داشته باشند. این نکته‌ای است که در سراسر گفتار و نوشتار آن‌ها موج می‌زند و می‌توان آن را نیمهٔ آشکار مدرنیتهٔ بازاندیشانه نامید، اما مدرنیتهٔ بازاندیشانه نیمهٔ پنهانی نیز دارد یا به‌بیان دقیق‌تر، نیمه‌ای کم‌تر آشکار که به‌اجمال و اختصار بدان پرداخته شده است.

نویسندگان اثر هرچند بر نیمهٔ آشکار و روشن مدرنیتهٔ بازاندیشانه تمرکز کرده‌اند، اما هرگز از نیمهٔ پنهان و تاریک آن غافل نیستند. هریک از آن‌ها به این نیمهٔ دوم پرداخته‌اند، هرچند بسیار کوتاه و گذرا. برای نمونه الریش بک در اشاره به مفهوم «خودانحلالی» کاملاً بر تکانه‌های معرفت‌شناختی این مفهوم آگاهی دارد. او در بخش نقد و نظر می‌نویسد:

> به‌هیچ‌وجه نمی‌توان توقع داشت که گذار از جامعهٔ صنعتی کلاسیک به جامعهٔ خودانحلالی و خوداصلاحی به‌طور خودبه‌خودی رخ دهد. این گذار به عوامل و زمینه‌هایی بستگی دارد که نمی‌توان به‌لحاظ نظری آن‌ها را پیش‌بینی کرد. مهم‌ترین تحلیل در این رابطه این است که بازاندیشگی در مدرنیته تکانه‌های سهمگینی را به‌همراه دارد؛ این تکانه‌ها یا آب به آسیاب نئوناسیونالیسم‌ها و نئوفاشیسم‌ها خواهند ریخت (به‌ویژه زمانی‌که اکثریت بخواهد برای فرار از عدم قطعیت به دامان تصلب‌های تاریخی پناه ببرد)، یا برعکس، به عاملی برای صورت‌بندی مجدد اهداف جوامع صنعتی غرب تبدیل می‌شود (بک و دیگران ۱۴۰۲: ۲۳۱).

درخلال سخنان یادشده نکات مهمی را می‌توان دریافت. نخست آن‌که اگر بک «خودانحلالی» را از ویژگی‌های مدرنیتهٔ بازاندیشانه می‌داند و اگر این خودانحلالی ظرفیت تبدیل به جنبش‌های فاشیستی را داشته باشد، باید گفت که خودانحلالی می‌تواند نه در پیوست با مدرنیته که در گسست از آن تعریف شود. نکتهٔ دوم رویکرد خاص‌گرایانهٔ بک به مدرنیتهٔ بازاندیشانه است؛ رویکردی که توجه او را بیش از هرچیز به جوامع صنعتی غربی معطوف می‌دارد.

گیدنز بر آن است که «مدرنیزاسیون بازاندیشانه نیز می‌تواند ماهیتی هیولایی پیدا کند و با خلق ناامنی‌های جدید شکل‌های نوینی از انقیاد را به‌وجود آورد» (همان: ۲۴۴). این ماهیت هیولایی دقیقاً ناظر بر نیمهٔ پنهان مدرنیتهٔ بازاندیشانه است. گیدنز دراین‌باره می‌نویسد: «در

برخی شرایط بازاندیشگی فزاینده می‌تواند ماهیتی رهایی‌بخش داشته باشد، اما در برخی شرایط نیز می‌توانند انقیادآور باشد» (همان: ۲۴۵). او درادامه نقد لش را، که از منظر اقتصاد سیاسی مطرح می‌شود، تأیید می‌کند و می‌نویسد:

> آزادی فزاینده برای گروهی می‌تواند با سرکوبی فزاینده برای گروهی دیگر همراه باشد. این تحلیل دربارهٔ مراحل نخست توسعهٔ اجتماعی نیز صدق می‌کند و ریشه در ماهیت متناقض جهانی‌شدن دارد. در فرایند جهانی‌شدن شاهد هم‌نشینی فقیرترین اقشار با ثروت‌مندترین اقشار هستیم. شاید فقر یک قشر نتیجهٔ ثروت قشر دیگر باشد، اما این قشربندی‌ها فراتر از مرزهای جامعهٔ ملی رقم می‌خورند و برایند فرایندهای کلان جهانی‌شدن هستند (همان).

اما اسکات لش نیمهٔ پنهان را نه در سربرداشتن نئوفاشیسم و نه در تضاد طبقاتی فزاینده، بلکه در فردی‌سازی فزاینده می‌بیند. او در نوشتار اصلی خود و در قسمت نتیجه‌گیری می‌نویسد:

> به‌طور کلی می‌توان گفت میدان اجتماعی رخت بربسته و جای خود را ازیک‌سو به ساختارهای اطلاعاتی و ارتباطاتی و ازدیگرسو، به نظام‌های تخصصی و میدان‌های تخصصیِ توده‌ای داده است. این تحول دو مسیر را پیش‌روی ما قرار می‌دهد: یا باید بپذیریم که اکنون انسان بیش از هر زمان دیگر متفرد، اتمیزه، و منزوی شده است. یا باید در جست‌وجوی راهی برای بناکردن اشکال جدیدی از 'ما' باشیم؛ 'مایی' که در بستر ساختارهای اطلاعاتی و ارتباطاتی و نظام‌های تخصصی به‌وجود می‌آید و با جماعت‌های سنتی بسیار متفاوت است (همان: ۲۲۸).

لش در بخش دیگری می‌نویسد: «من بیش از هرچیز به مفهوم خطر توجه دارم که هم گیدنز و هم بک آن را در کانون مسئلهٔ ناامنی هستی‌شناختی قرار می‌دهند و درواقع مسئلهٔ آن‌ها بیش‌تر ناامنی است و نه خطر» (همان: ۱۹۳).

«ناامنی‌ها» و «خطرها» را نیز می‌توان در پیوند با همین نیمهٔ پنهان درک کرد؛ «ناامنی‌های موجودیتی»، «ناامنی‌های اجتماعی»، و «ناامنی‌های هویتی» همگی نشان از وجود بحرانی عمیق دارند که زیر پوست مدرنیتهٔ بازاندیشانه در جریان است. البته این اندیشمندان مدرنیتهٔ بازاندیشانه را نه به‌چشم مدرنیته‌ای بحران‌زده، بلکه به‌چشم مدرنیته‌ای درمعرض بحران می‌بینند. به‌تعبیر دقیق‌تر، ساحت فکری آن‌ها ساحت تفکر «بحران‌اندیش» نیست و این «بحران‌اندیشی» منظری است که نگارندگان این سطور برگرفته‌اند تا برپایهٔ آن مدرنیتهٔ بحران‌زده را صورت‌بندی مقدماتی کنند.

از این منظرِ «بحران‌اندیش» می‌توان گفت برای یک مهم‌ترین بحرانی که آسمان مدرنیتهٔ بازاندیشانه را فرا گرفته است، بحران زیست‌محیطی است؛ بحرانی که می‌تواند درپی بروز خطرهای حاصل از گرمایش زمین، جنگ هسته‌ای، فراگیری ویروس‌های کشنده، یا مواردی از این دست بروز پیدا کند. برای گیدنز اما بحران اصلی بحران برهم‌خوردن تعادل اجتماعی است که ممکن است درپی فروریختن ساختارها و ارزش‌های مدرنیتهٔ متقدم رخ دهد و اعتماد به نظام‌های تخصصی می‌تواند راهی برای حفظ تعادل اجتماعی باشد. اگر هم از منظر «بحران‌اندیشی» بخواهیم بحرانی مخاطره‌آمیز را در آرای لش بیابیم، باید بگوییم او بحران را در فروپاشی پیوندهای جماعتی و نابودی هویت‌های جمعی می‌بیند.

به‌نظر می‌رسد مدرنیتهٔ کنونی نه مدرنیته‌ای درمعرض بحران که مدرنیته‌ای بحران‌زده است. این بحران را می‌توان در سه محور مشاهده کرد. نخست، بحران در ارزش‌های مدرن، دوم بحران در نهادهای مدرن، و سوم بحرانی است که ما در این‌جا بر آن نام «فردزدگی» می‌گذاریم. بحران نخست موجب می‌شود تا مبانی حقوقی مدرنیته تضعیف شود، بحران دوم زمینه‌های تحقق امر مدرن را تحلیل می‌برد، و بحران سوم سوژهٔ مدرن را به انحلال می‌کشاند. این درحالی است که برخی از نهادهای مدرنیته مانند صنعت‌گرایی یا سرمایه‌داری در اوج قدرت تاریخی خود قرار دارند. درواقع، آن‌چه امروز شاهد آنیم، نه اوج‌گیری مدرنیته که اوج‌گیری مدرنیسم به‌قیمت افول مدرنیته است.

توجه به ظرافت‌های نظری یادشده به‌ویژه می‌تواند ما ایرانیان را در مواجهه‌ای اصیل با مدرنیته توان‌مندتر سازد. اکنون و در عصر جهانی‌شدن، که ابعاد نهادی مدرنیته به‌تعبیر آنتونی گیدنز میل به جهانی‌شدن در اقصی نقاط جهان دارند، نیاز مبرم به نگاهی بازاندیشانه، عمیق، و ریشه‌ای به مبانی دنیای مدرن و ابعاد مختلف آن بیش از پیش احساس می‌شود. لذا با برجسته‌ساختن حساسیت جهان‌میهنی به‌جای حساسیت ناسیونالیستی می‌توان به اهمیت مدرنیته برای کل بشریت و ازجمله انسان ایرانی پی برد. ما ایرانیان که اکنون فرازوفرود و خرسندی و ناخرسندی‌های مدرنیته برایمان نسبتاً آشکار شده است، باید دقیق‌تر و هوشمندانه‌تر به دنیای مدرن بیندیشیم (نوری ۱۴۰۲: ۲۷). این امر به ما کمک خواهد کرد تا دریابیم کدام روایت از مدرنیته یا کدام تفسیر از آن می‌تواند استدلال یا امکاناتی از منظر تأسیسی و نه‌صرفاً متافیزیکی در ابعاد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، و فرهنگی برای جامعهٔ ایرانی در پی داشته باشد (همان).

۶. نتیجه‌گیری: مدرنیته و بحران در فردیت مدرن

مقالهٔ پیش‌رو در سه سطح به نقد و بررسی ایدهٔ مدرنیتهٔ بازاندیشانه پرداخت و درنهایت با طرح مفهوم مدرنیتهٔ بحران‌زده کوشید تا سویه‌های پنهان مدرنیتهٔ بازاندیشانه را آشکار کند. همان‌گونه‌که ذیل مفهوم مدرنیتهٔ بحران‌زده گفتیم، دو بنیان اصلی مدرنیته در سایهٔ هژمونی مدرنیسم به محاق رفته‌اند و این امر فردیت مدرن را دست‌خوش بحرانی معرفت‌شناختی کرده است. مدرنیتهٔ بازاندیشانه در سایهٔ یک ابرروند جهانی معنا پیدا می‌کند؛ ابرروندی که جامعه‌شناسان از آن به «اندیویدوالیزاسیون» (individualization) یاد می‌کنند. این ابرروند می‌تواند دو سویهٔ کاملاً متفاوت به خود بگیرد. ازیک‌سو، می‌تواند به فردشدگی بینجامد و مدرنیته را تقویت کند. ازدیگرسو، می‌تواند به فردزدگی بینجامد و مدرنیته را دست‌خوش بحرانی معرفت‌شناختی کند.

«اندیویدوالیزاسیون» را به اشکال مختلفی می‌توان ترجمه کرد. ازآن‌جاکه این مفهوم پیچیده است و اندیشمندان مختلف با رویکردهای متفاوتی بدان استناد کرده‌اند، نمی‌توان و نباید آن را به‌شکلی یگانه ترجمه کرد؛ زیرا برداشت اندیشمندان مختلف از این مفهوم تفاوت‌های بنیادین دارد. ازهمین‌روست که نگارنده این واژه را ذیل نظریهٔ اولریش بک به «فردی‌شدگی»، ذیل نظریهٔ اسکات لش به «فردی‌سازی»، و ذیل نظریهٔ آلن تورن به «فردشدگی» برگردان کرده است. دلیل تفاوت در برگردان یک واژه در زبان مبدأ به چند واژه در زبان مقصد، تفاوت در نگرش اندیشمندان به یک مفهوم واحد است. بدین معنا که اولریش بک وقتی عبارت «اندیویدوالیزاسیون» را به‌کار می‌برد، این مفهوم را ناظر بر یک موقعیت اجتماعی می‌داند و می‌خواهد صورت‌بندی جوامع معاصر را براساس آن توضیح دهد، اما زمانی‌که اسکات لش از همین واژه استفاده می‌کند، بیش از هرچیز به فرایندهایی کلان اشاره دارد که درحال شدن و در دست تکوین‌اند. به‌بیان‌دیگر، بک با ارجاع به این مفهوم درپی توصیف یک وضعیت اجتماعی است، درحالی‌که لش با ارجاع به آن می‌خواهد پروژه‌ای اجتماعی را توصیف کند.

اما به‌طور کلی «اندیویدوالیزاسیون» فرایندی است که طی آن ساختار اجتماعی دچار تجزیهٔ سازمانی می‌شود، به‌نحوی‌که فرایندها از سازمان‌ها اهمیت بیش‌تری پیدا می‌کنند و درنتیجه افراد نیز به مهم‌ترین واحدهای سامان‌بخش در نظم اجتماعی جدید تبدیل می‌شوند. این واژه در جامعه‌شناسی اولریش بک بیش‌تر ناظر بر تحولات اجتماعی‌ای است که از خلال آن فرد در کانون نظم اجتماعی قرار می‌گیرد. درواقع، رویکرد بک به این مفهوم رویکرد کل به جزء یا رویکرد بیرون به درون است.

فردزدگی، فرد را به موجودی زیستی فرومی‌کاهد و آن را از محتوا تهی می‌کند. فردِ فردزده تنها مصرف‌کننده‌ای تماشاگر یا مقلدی سنتی است، یا بندهٔ دیکتاتورهاست، یا ابزار دست بازارهاست. چنین فردی مانند موریانه‌ای است که از درون درخت مدرنیته را می‌خورد و می‌پوساند. حکومت‌های توتالیتر و سرمایه‌داری افسارگسیخته دو کارخانهٔ بزرگ فردزدگی هستند. فردزدگی به‌تنهایی می‌تواند سامان مدرنیتهٔ بازاندیشانه را برهم بزند.

اما همان‌گونه‌که گفتیم، فردزدگی یک رویهٔ «اندیویدوالیزاسیون» است؛ رویهٔ دیگر آن فردشدگی است. درواقع، سرنوشت مدرنیتهٔ بحران‌زده نیز به کام‌یابی یا ناکامی پروژهٔ فردشدگی بستگی دارد. چنان‌چه فردشدگی دست‌بالا پیدا کند، بحران مدرنیته به فرصتی تاریخی تبدیل می‌شود و چنان‌چه فردزدگی فراگیر شود، مدرنیته به طاعونی تاریخی دچار خواهد شد.

پی‌نوشت

۱. Cogito ergo sum: عبارتی لاتین که به‌شکل کوتاه‌شدهٔ کوژیتو معروف است و به‌معنای «می‌اندیشم پس هستم» است. بنابر این قاعده، تنها امر یقینی وجود ذهنی اندیشنده یا شناساست.

کتاب‌نامه

برمن، مارشال (۱۳۷۹)، *تجربهٔ مدرنیته*، ترجمهٔ مراد فرهادپور، تهران: طرح نو.

بک، اولریش (۱۳۹۵)، *جامعه‌شناسی کار؛ دنیای شگفت‌انگیز کار در مدرنیتهٔ بازاراندیشانه*، ترجمهٔ آیت نباتی حصارلو و سعید صادقی جقه، تهران: جامعه‌شناسان.

بک، اولریش (۱۳۹۷)، *جامعهٔ خطر*، ترجمهٔ رضا فاضل و مهدی فرهمندنژاد، تهران: ثالث.

بک، اولریش (۱۴۰۲)، *بازآفرینی سیاست: به‌سوی نظریه‌ای از مدرنیتهٔ بازاندیشانه؛ مدرنیتهٔ بازاندیشانه: سیاست، سنت، و زیبایی‌شناسی در نظم اجتماعی مدرن*، ترجمهٔ سلمان صادقی‌زاده، تهران: ثالث.

بک، اولریش، آنتونی گیدنز، و اسکات لش (۱۴۰۲)، *مدرنیتهٔ بازاندیشانه: سیاست، سنت، و زیبایی‌شناسی در نظم اجتماعی مدرن*، ترجمهٔ سلمان صادقی‌زاده، تهران: ثالث.

تورن، آلن (۱۳۹۶)، *پارادایم جدید*، ترجمهٔ سلمان صادقی‌زاده، تهران: علمی و فرهنگی.

تورن، آلن (۱۳۹۸)، *برابری و تفاوت: آیا می‌توانیم با هم زندگی کنیم؟*، ترجمهٔ سلمان صادقی‌زاده، تهران: ثالث.

تورن، آلن (۱۳۹۹)، *دموکراسی چیست؟*، ترجمهٔ سلمان صادقی‌زاده، تهران: ثالث.

تورن، آلن (۱۴۰۰)، *بازگشت کنش‌گر: نظریهٔ اجتماعی در جامعهٔ پساصنعتی*، ترجمهٔ سلمان صادقی‌زاده، ثالث.

دکارت، رنه (۱۳۹۲)، «تأملاتی دربارهٔ فلسفهٔ اولی»، در: *از مدرنیسم تا پست مدرنیسم*، ترجمهٔ عبدالکریم رشیدیان، ویراستهٔ عبدالکریم رشیدیان، تهران: نی.

ریتزر، جورج (۱۳۷۴)، *نظریهٔ جامعه‌شناسی در دوران معاصر*، ترجمهٔ محسن ثلاثی، تهران: علمی.

صادقی‌زاده، سلمان (۱۳۹۹)، «جامعه‌شناسی گذار به سیاست سوژه در عصر جهانی‌شدن؛ با نگاهی کوتاه به وضعیت ایران»، فصل‌نامهٔ *جامعه‌پژوهی فرهنگی*، س ۱۱، ش ۴، ۸۷–۱۰۵.

صادقی‌زاده، سلمان (۱۴۰۲)، *مدرنیتهٔ بحران‌زده؛ تضعیف فزایندهٔ مدرنیته در سایهٔ تقویت روزافزون مدرنیسم؛ مدرنیتهٔ بازاندیشانه: سیاست، سنت، و زیبایی‌شناسی در نظم اجتماعی مدرن*، ترجمهٔ سلمان صادقی‌زاده، تهران: ثالث.

کانت، ایمانوئل (۱۳۹۲)، «در پاسخ به پرسش روشن‌گری چیست؟»، در: *از مدرنیسم تا پست‌مدرنیسم*، ترجمهٔ سیروس آرین‌پور، ویراستهٔ عبدالکریم رشیدیان، تهران: نی.

کاستلز، مانوئل (۱۳۹۴)، *شبکه‌های خشم و امید؛ جنبش‌های اجتماعی در عصر اینترنت*، ترجمهٔ مجتبی قلی‌پور، تهران: مرکز.

گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸)، *تجدد و تشخص*، ترجمهٔ ناصر موفقیان، تهران: نی.

گیدنز، آنتونی (۱۳۹۲)، *پی‌آمدهای مدرنیت*، ترجمهٔ محسن ثلاثی، تهران: مرکز.

لش، اسکات (۱۳۸۳)، *جامعه‌شناسی پست‌مدرنیسم*، ترجمهٔ حسن چاوشیان، تهران: مرکز.

لش، اسکات (۱۴۰۲)، *بازاندیشگی و دوگانگی‌هایش؛ مدرنیتهٔ بازاندیشانه: سیاست، سنت و زیبایی‌شناسی در نظم اجتماعی مدرن*، ترجمهٔ سلمان صادقی‌زاده، تهران: ثالث.

نوری، مختار (۱۳۹۹)، *سه تقریر رقیب دربارهٔ مدرنیته: خروج، اعتراض، وفاداری*، تهران: قصیده‌سرا.

نوری، مختار (۱۴۰۲)، *تقریرهای رقیب دربارهٔ مدرنیتهٔ ایرانی: اعتراض و وفاداری*، تهران: قصیده‌سرا.

وبر، ماکس (۱۳۹۹)، *اخلاق پروتستانی و روح سرمایه‌داری*، ترجمهٔ عبدالکریم رشیدیان و پریسا منوچهری کاشانی، تهران: علمی و فرهنگی.

Bauman, Z. (1991), *Modernity and Ambivalence,* Cambridge: Polity.

Beck, Ulrich (1992), *Risk Society: Towards a New Modernity*, London: Sage.

Beck, Ulrich (1996), *The Reinvention of Politics, Rethinking Modernity in the Global Social Order*, Cambridge: Polity Press.

Beck, Ulrich, Wolfgang Bonss, and Christoph Lau (2003), "The Theory of Reflexive Modernization: Problematic, Hypotheses and Research Programme", *Theory, Culture & Society*, vol. 20, no. 2, 1-33.

Delanty, Gerard (2011), "Modernity", in: *The Concise Encyclopedia of Sociology*, George Ritzer and J. Michael Ryan (eds.), Chichester, England: Wiley-Blackwell.

He, Chuanqi (2012), *Modernization Science: The Principles and Methods of National Advancement*, Berlin: Springer.

Inglehart, R. (2018). *Cultural Evolution: People's Motivations are Changing, and Reshaping the World*, Cambridge: Cambridge University Press.

Touraine, A. (1971), *The Post-Industrial Society. Tomorrow's Social History: Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society*, New York: Random House.